

Андрій Миколайович БАБЕНКО,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету внутрішніх справ

САМОГУБСТВА, ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА, ВБИВСТВА: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

У статті 3 Конституції України задекларовано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. І справді, життя людини є найбільшою цінністю, оскільки після його втрати втрачається сенс, необхідність і можливість в отриманні та володінні будь-якими соціальними благами. Припинення фізичного існування людини, можливо, відкриває нову форму існування. Хтось вірить у реінкарнацію, інші вірять у райське життя після смерті, треті вважають, що за смертю починається повне небуття, а для когось починається відповідальність в усій її невідворотності, таємничості та страхітливості. Як би там не було, але у земному житті ніхто не має права відбирати життя в іншій людині – це є невинним гріхом та особливо тяжким злочином. Так само й доведення людини до вчинення самогубства є кримінально караним діянням. І хоча за самогубство ніякого офіційного покарання, крім Божої кари та суспільного осуду, не встановлено, проте самогубство тягне за собою втрату життя і є відчайдушним учинком не лише для самої людини, а й для її рідних та близьких.

У кримінології давно доведено, що рівень убивств та самогубств є індикаторами благополуччя та якості життя на тій або іншій території. Високі показники цих доволі пов'язаних між собою феноменів істотно погіршують умови життя людей та відчуття їх комфортності і безпеки. У той самий час низькі їх параметри є відбиттям більшій якості соціально-економічного та культурного середовища. Останніми роками нашу країну за цими критеріями навряд чи можна визнати благополучною.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, починаючи з 2015 року Україна опинилася у десятці світових «лідерів» за рівнем убивств та самогубств на 100 тис. населення. Якщо у середньому в Європі вчиняється 3–5 самогубств та 5–7 убивств на 100 тис. населення, то в Україні, за нашими розрахунками, відповідні показники становлять у середньому, відповідно, 14–20 та 12–14 на 100 тис. населення. Наприклад, лише у 2017 р., за офіційними статистичними даними Державної служби статистики та Генеральної прокуратури України, в нашій країні вчинено 6 088 самогубств (14 на 100 тис. населення) та 5 145 умисних убивств (12 на 100 тис. населення). Отже, щорічні безповоротні людські втрати перевищують сукупну кількість загиблих за чотири роки військових подій на Сході України. Але у регіональному вимірі картина виглядає ще набагато гірше. Окремі регіони нашої країни значно перевищують середньоукраїнські показники, виявляючись осередками підвищеної концентрації убивств та самогубств, а отже, вони такі регіони є несприятливими для якісного життя великої кількості людей.

Останніми роками показники самогубств перевищують кількість загиблих від убивств, дорожньо-транспортних пригод, різного роду нещасних випадків (у Табл. 5 наведено дані щодо смертності населення від дії зовнішніх причин).

Таблиця 1

Рейтинг регіонів за кількістю вчинених самогубств у 2017 році

1 група		2 група		3 група	
1. Дніпропетровська	668	9. Кіровоградська	255	17. м. Київ	167
2. Одеська	445	10. Хмельницька	254	18. Івано-Франківська	154
3. Київська	370	11. Миколаївська	251	19. Закарпатська	151
4. Запорізька	368	12. Херсонська	244	20. Луганська	147
5. Донецька	348	13. Житомирська	226	21. Волинська	137
6. Вінницька	328	14. Харківська	215	22. Рівненська	131
7. Полтавська	266	15. Чернігівська	202	23. Львівська	126
8. Черкаська	257	16. Сумська	201	24. Тернопільська	95
-	-	-	-	25. Чернівецька	83
По Україні		6 088			

Із наведених даних видно, що лідерами за абсолютною кількістю самогубств в Україні є Дніпропетровська (668), Одеська (445), Київська (370), Запорізька (368), Донецька (348) та Вінницька (328) області. Водночас Тернопільська (95) та Чернівецька (83) належать до відносно благополучних у цьому сенсі обла-

Таблиця 3

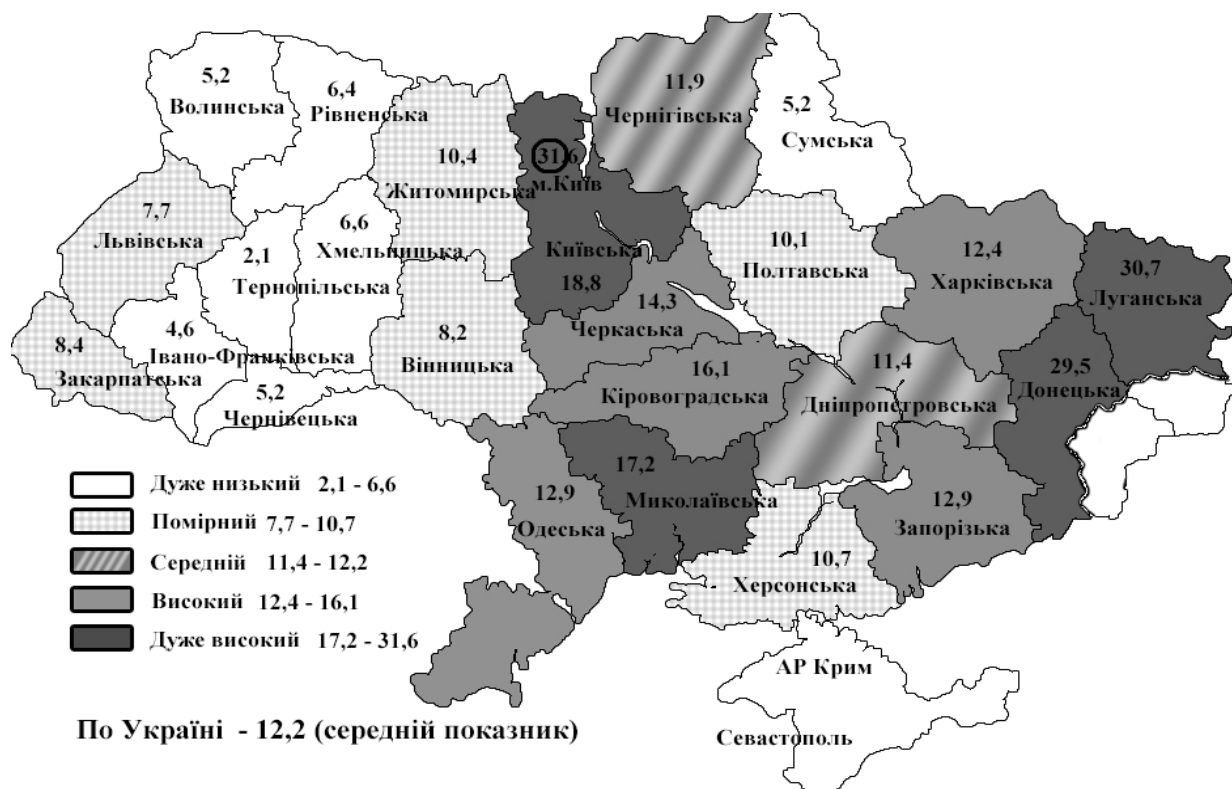
Динаміка умисних убивств за 2011–2017 роки²

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
По Україні	2 267	2 010	5 861	11 466	8 224	5 992	5 145
Вручено особі підозру	-	-	1 909	1 760	1507	1 403	1 381

Особливе занепокоєння викликає ситуація з убивствами в окремих регіонах України. За насиченістю території вбивствами столицю, яка задає «моду» для інших регіонів, є абсолютний «лідер» – м. Київ із параметрами 31,6 на 100 тис. населення; на другому місці знаходиться Луганська область – 30,7; на третьому Донецька область – 29,5; далі йдуть Київська (18,8) та Миколаївська (17,2) і т. д. (Картограма 2; Табл. 2).

Картограма 2

Географія інтенсивності вбивств
на 100 тис. населення у регіонах України за 2017 рік³

Викликає занепокоєння викликає низька кількість, а точніше відсутність виявлених осіб, які доводять інших членів суспільства до самогубства (ст. 120 КК України). Так, протягом останніх п'яти років при високій фіксації цього виду злочинів – понад 100 фактів правопорушень на рік, лише одній-трьом особам вручається підозра про вчинення таких злочинів (Табл. 4)

Таблиця 4

Динаміка доведення особи до самогубства або до замаху на доведення до самогубства
(ст. 120 КК України)

Роки	2013	2014	2015	2016	2017
Зареєстровано	250	158	86	133	109
Вручено особі підозру	2	0	1	3	1

² Примітка. Узагальнено за даними МВС та Генеральної прокуратури України за 2011–2017 роки.

³ Примітка. Розраховано за даними Генеральної та регіональних прокуратур України за 2017 рік.

Коефіцієнт кореляції між інтенсивністю вчинених умисних убивств та самогубствами у регіонах, розрахований нами за методом Пірсона, становить 0,2, що засвідчує наявність слабого кореляційного зв'язку між цими доволі відмінними за суттю, але схожими за природою детермінації і наслідками явищами. Разом із тим висока сумарна кількість зазначених явищ указує на посилення дії негативних загальнодержавних і місцевих детермінаційних факторів, що зумовлюють небажані зміни у суспільних процесах.

Необхідно торкнутися й інших питань, пов'язаних зі смертністю та її причинами в Україні. Справа в тому, що специфіка сфери суспільних відносин, пов'язаних із народженням або смертю людини, полягає в тому, що державним, медичним, правоохоронним та іншим органам і установам дуже важко приховати від реєстрації факт народження або смерті людини, а так само і загальну їх кількість (хоча такі випадки й трапляються). Разом із цим кожен юридичний факт смерті має свою причину, фіксуючись в офіційній статистиці з відображенням певних причин смерті. І ось тут починаються непорозуміння. Так, у 2016 р. із загальної кількості 583 631 померлої особи, тільки від інфекційних та паразитичних хвороб померло 9 326 осіб; від новоутворень – 78 959; від хвороб системи кровообігу – 392 298; від хвороб органів дихання – 13 840; від хвороб органів травлення – 22 013; від зовнішніх причин – 31 746 осіб. За аналогічними категоріями формувалася статистика й у попередні роки [6, с. 41]. Елементарні математичні розрахунки дозволяють виявити той факт, що протягом останніх кількох років державні статистичні органи залишають без пояснення причин смерті близько 30 тис. фактів смертей на рік. Лише у 2016 р. різниця між загальною кількістю смертей та сумою смертей із поясненням їх офіційної причини становить – 35 449 осіб; у 2015 – 29 477; у 2014 – 31 651 особу (Табл. 5).

Таблиця 5

**Розподіл померлих залежно від факту наведення причини смерті
за 2014–2016 роки**

Роки	Офіційна кількість померлих	Сума померлих з офіційними причинами смерті	Кількість померлих без пояснення офіційної причини смерті
2014	632 296	600 645	31 651
2015	594 796	565 319	29 477
2016	583 631	548 182	35 449

Виникає запитання: чому така різниця? Небачливість? Неповага до життя та смерті людини? Неуважність виконавців під час роботи з офіційними даними? Складнощі в установленні причин або небажання їх доведення до відома суспільства? Також є не зрозумілим, чому починаючи з 2014 р. із розділу, що присвячений розподілу померлих за основними причинами смерті, зникло розшифрування даних щодо смертності населення від дії зовнішніх причин. У цьому розділі містилася важлива узагальнена, з точки зору кримінології, інформація щодо кількості загиблих унаслідок: дорожньо-транспортних пригод (у 2012 – 5,9; у 2013 – 5,4 тис. осіб); випадкового утоплення та занурення у воду (у 2012 – 2,7; у 2013 – 2,4 тис. осіб); нещасних випадків, пов'язаних із дією природних факторів (у 2012 – 1,5; у 2013 – 1 тис. осіб); випадкових отруєнь, спричинених отруйними речовинами (у 2012 – 6,7; у 2013 – 6,4 тис. осіб); отруєння алкоголем (у 2012 – 4,6; у 2013 – 4,5 тис. осіб); навмисних самоушкоджень – самогубств (у 2012 – 9,1; у 2013 – 9,4 тис. осіб); наслідків нападу з метою вбивства чи нанесення тілесних ушкоджень (у 2012 – 2,3; у 2013 – 2,2 тис. осіб) [4, с. 335 ; 5 с. 324]. У цьому зв'язку вважаємо за доцільне висловити пропозицію про необхідність повернення статистичних органів країни до раніше існуючої практики розшифрування кількісних параметрів смертності в Україні з указівкою їх точних причин.

Підсумовуючи, зазначимо, що специфічні кримінологічні індикатори, якими є кількісно-якісні параметри вбивств та самогубств, яскраво сигналізують про те, що в регіонах України відбуваються вкрай негативні соціально-кримінологічні процеси, які призводять до безпрецедентного знецінення людського життя і фізичної недоторканності особи (про це також свідчать і чисельні повідомлення ЗМІ); відбувається катастрофічне погіршення морально-психологічного клімату у суспільстві; формується негативне, агресивне середовище, що загалом може призвести до розвитку непередбачуваних кримінологічних наслідків.

Список бібліографічних посилань

1. Стан та структура **злочинності** в Україні за 2007 – по 20.11.2012 рр.: статистика МВС // МВС України : офіц. сайт. URL: <http://mvs.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2018).
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013–2017 рр.: статистична інформація // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2018).
3. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Держ. ком. статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. Київ : Август Трейд, 2011. 559 с.
4. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Держ. служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. Київ : Держаналітінформ, 2013. 532 с.

5. Статистичний щорічник України за 2013 рік / Держ. служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. Київ : Держаналітінформ, 2014. 534 с.

6. Статистичний щорічник України за 2016 рік / Держ. служба статистики України ; за ред. І. Є. Вернера. Київ : Держаналітінформ, 2017. 611 с.

Одержано 19.03.2018